

VYTVÁRANIE INFERENCIÍ PRI POROZUMENÍ TEXTU: RECENZIA MONOGRAFIE VÝSKUM POROZUMENIA TEXTU V MLADŠOM ŠKOLSKOM VEKU

Inference-Making in Reading Comprehension: A Review of the Monograph *Research on Text Comprehension in Younger School Age*

Nataša Bazyláková

[Liptáková, L. (Ed.). (2023) *Výskum porozumenia textu v mladšom školskom veku*. Vedecká monografia. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.]

Porozumenie textu u detí mladšieho školského veku predstavuje jednu z kľúčových oblastí súčasnej slovenskej lingvodidaktiky, pretože práve toto vývinové obdobie je zásadné pre formovanie čitateľských návykov a zručností, ktoré významne ovplyvňujú nielen ďalšie vzdelávanie, ale aj celkový rozvoj žiaka. Aktuálnosť tejto témy potvrdzujú výsledky slovenských žiakov v medzinárodných meraniach čitateľskej gramotnosti, akými sú PIRLS a PISA. Tieto výsledky poukazujú na pretrvávajúce nedostatky v ich čitateľských kompetenciách, čo zdôrazňuje potrebu systematickej podpory. Preto je dôležité venovať tejto téme zvýšenú pozornosť a podporovať iniciatívy, ktoré prinášajú nové prístupy a riešenia v oblasti rozvíjania porozumenia textu.

Vedecká monografia kolektívu autorov pod vedením L. Liptákovvej *Výskum porozumenia textu v mladšom školskom veku* (2023) predstavuje vítaný prínos do oblasti jazykového vzdelávania. Publikácia je výsledkom grantového projektu VEGA 1/0061/21 *Procedurálne jazykové znalosti dieťaťa o porozumení textu* a nadväzuje na doterajšie výskumy v tejto oblasti, v slovenskom kontexte najmä výskumy P. Gavoru, O. Zápotočnej a ich spolupracovníkov. Monografia prináša nielen cenný príspevok do odborného diskurzu, ale aj jedinečný pohľad na myšlienkové procesy mladých recipientov s ohľadom na kognitívne a vývinové aspekty, čím umožňuje odborné a zároveň zrozumiteľné pochopenie tejto komplexnej problematiky.

Kolektív autorov sa vo výskume zamerail na skúmanie inferencií, ktoré deti mladšieho školského veku vytvárajú pri porozumení čítaných a počúvaných vecných textov, a to informačného, naratívneho a multimediálneho žánra. Výsledkom

tohto výskumu je komplexná a systematická analýza porozumenia textu v mladšom školskom veku, založená na precízne vybudovanom teoretickom a metodologickom základe.

Publikácia je rozdelená do siedmich kapitol, ktoré postupne prechádzajú od teoretických aspektov procesov porozumenia textu cez metodologické prístupy, dôsledné analýzy dát až po zhrnutie výskumných zistení a ich edukačné implikácie. Kapitoly tvoriace jadro publikácie majú konzistentnú štruktúru, čo prispieva k prehľadnosti textu. Každá kapitola obsahuje teoretický a metodologický úvod, prezentáciu výskumných zistení a diskusiu, čo umožňuje čitateľom sledovať prepojenie medzi teoretickými poznatkami a výsledkami výskumu.

Prvá kapitola predstavuje teoretické východiská výskumu, ktoré tvoria základ pre empirickú časť publikácie. Autori sa pri analýze problematiky opierajú o etablované modely porozumenia textu, ako sú *Simple View of Reading* (Gough & Tunmer, 1986), *konštrukčno-integračný model* (Kintsch, 1988; 2013) a *interakčný model komponentov porozumenia* (Tennent, 2015). Metodologická časť kapitoly reflektuje kvalitatívne orientovaný výskum a zahŕňa jasne definované výskumné ciele a otázky. Opisuje dva výskumné súbory s rozdielnym počtom participantov a dĺžkou školskej dochádzky a predstavuje použité metódy a nástroje na zber a vyhodnocovanie údajov. Táto metodológia tak poskytuje nielen solídny základ pre aktuálny výskum, ale zároveň ponúka aplikovateľný rámec pre budúce výskumy zamerané na porozumenie textu u detí mladšieho školského veku.

Pozoruhodným aspektom výskumu je dynamický prístup k hodnoteniu detského porozumenia, pri ktorom autori uplatnili *metódu odstupňovaných nápodiev*. Tento prístup, založený na postupnom poskytovaní hierarchicky štruktúrovaných nápodiev, umožnil presnejšie diagnostikovať aktuálnu úroveň porozumenia žiakov a zároveň identifikovať potenciál na jeho ďalší rozvoj. Na základe tejto metódy autori vytvorili inferenčné profily žiakov, ktoré ukázali podobnosti a rozdiely v ich schopnostiach porozumieť textu.

Empirická časť monografie je členená do kapitol, ktoré sa zameriavajú na rôzne aspekty porozumenia textu. Úvodné kapitoly skúmajú širší kontext porozumenia, pričom autori analyzujú predstavy žiakov o procesoch čítania a počúvania a ich preferencie pri výbere čítaného a počúvaného obsahu. Druhá kapitola sa detailne venuje analýze predstáv žiakov o čítaní a počúvaní. Autori skúmali, ako sú tieto predstavy štruktúrované, aké významy žiaci pripisujú počúvaniu alebo čítaniu a aké skúsenosti formujú ich vnímanie. Osobitnú pozornosť venovali komparácii predstáv o počúvaní a o čítaní, čím odhalili dôležité podobnosti a rozdiely v ich vnímaní žiakmi.

Tretia kapitola sa zameriava na preferencie žiakov v oblasti čítania a počúvania. Autori analyzovali, aké druhy obsahu a žánre žiaci preferujú, a skúmali, do akej

miery tieto preferencie súvisia s ich predstavami o čítaní a počúvaní. Zisťovali tiež, ako tieto preferencie ovplyvňujú výber konkrétnych textov alebo počúvaného materiálu. Medzi najpopulárnejšie patrili knižné série ako *Denník odvážneho bojka* či *Harry Potter* a žánre ako príbehy zo života detí, rozprávky, detektívky, komiksy a náučná literatúra o zvieratách.

Tento pohľad na vnímanie a preferencie žiakov poskytuje dôležitý kontext pre ďalšie časti publikácie, ktoré sa zaoberajú analýzou porozumenia rôznych textových žánrov. Nasledujúce tri kapitoly skúmajú porozumenie počúvaných a čítaných informačných, naratívnych a multimodálnych textov, pričom autori sledujú, ako jednotlivé žánre ovplyvňujú schopnosť žiakov vytvárať rôzne typy inferencií. Porozumenie každého žánru bolo skúmané z pohľadu vytvárania *online inferencií*, ktoré vznikajú priamo počas čítania alebo počúvania textu. Pozornosť bola venovaná aj koherentnému porozumeniu textu prostredníctvom metódy *retellingu*, ako aj základnému a hlbšiemu porozumeniu textu pri vytváraní *offline inferencií*, ktoré sa formujú po prečítaní alebo vypočutí textu, a zahŕňajú koherentné a interogatívne inferencie (Tennent, 2015). Táto konzistentnosť umožnila autorom detailné porovnanie medzi jednotlivými perцепčnými modalitami (počúvaním a čítaním) a medzi žánrami.

Zaujímavým aspektom výskumu je využitie šiestich výskumných nástrojov a textov, ktoré sa ukázali ako veľmi podnetné na tvorbu rôznych typov inferencií. Výskumné nástroje zahŕňali širokú škálu metód, ako napríklad metódu výzvovo-otázkových podnetov, *retelling* a metódu *stopping and asking*, ako aj rôznorodé typy úloh, vrátane určovania pravdivosti výrokov, výberu z viacerých možností či tvorby súhrnu textu pomocou metódy 3–2–1. Použité texty boli starostlivo vybrané tak, aby zodpovedali veku a záujmom žiakov, pričom informačné texty obsahovali náročnejšiu lexiku a nové koncepty, zatiaľ čo naratívne texty sa vyznačovali pútavým dejom a multimodálne texty pridávali k informačnej funkcii ďalší rozmer vďaka vizuálnym a zvukovým podnetom.

V štvrtej kapitole autorky L. Liptáková a A. Brestovičová prezentovali výskumné zistenia o tom, ako žiaci spracúvajú a reprodukovujú obsah *informačných textov* pri počúvaní a čítaní. Pozornosť venovali schopnosti žiakov vytvárať prediktívne a premostovacie inferencie zamerané na obsahovú stránku textu. Analyzovali aj ich schopnosť identifikovať explicitné významy a vyvodzovať implicitné významy, porozumieť sekvenciám textu, odborným termínom a zložitejším syntaktickým štruktúram, ktoré sú charakteristické pre informačný text. Osobitnú pozornosť venovali porozumeniu príčin a následkov javov, schopnosti identifikovať koreferenčné vzťahy v texte a vyvodzovať lexikálny význam slov na základe kontextu. Súčasťou bolo aj skúmanie toho, ako žiaci vytvárajú súhrn textu a induktívne vyvodzujú jeho komunikačný zámer.

Piata kapitola sa zaoberá porozumením *naratívnych textov* pri počúvaní a čítaní. Autori D. Dziak a J. Lukáč sa zamerali na schopnosť žiakov predvídať vývoj deja, vrátane rozuzlenia a zámerov postáv, pričom analyzovali rôzne typy záverov a rozuzlení. Skúmali celkové porozumenie textu so zameraním na reprodukciu explicitných a vyvodzovanie implicitných významov. Pri hodnotení kvality naratívnej kompetencie žiakov sa zamerali na viaceré aspekty, vrátane výskytu neporozumení, dotváraní príbehu a počtu vyjadrených príčin a následkov či zauzlení. Pozornosť venovali aj schopnosti žiakov porozumieť štruktúre príbehu prostredníctvom zisťovania kauzality a temporálnosti naratívnych udalostí. Skúmali tiež, ako žiaci dokázali identifikovať hlavnú myšlienku príbehu a reflektovať jej význam pre vlastný život.

V šiestej kapitole sa autorky K. Vužňáková a E. Gogová zamerali na schopnosť žiakov porozumieť textom, ktoré kombinujú rôzne modalitty, ako sú jazyková, zvuková a vizuálna modalita. Skúmali, ako žiaci predikujú ďalší vývoj deja na základe ilustrácií a ako si poradia s predikciou pri absencii vizuálnej podpory. Analyzovali tiež celkové porozumenie textu, pričom sa zamerali na schopnosť žiakov interpretovať aj vizuálne a zvukové prvky. Osobitnú pozornosť venovali úlohám vyžadujúcim spoluprácu viacerých modalít, pričom skúmali schopnosť žiakov premostiť medzi jazykovou a zvukovou alebo jazykovou a obrazovou modalitou. Dôležitým aspektom bolo aj zisťovanie, ako deti vnímali úlohu jednotlivých modalít v texte.

Mimoriadne hodnotným prínosom monografie je záverečná kapitola, v ktorej autori sumarizujú kľúčové výskumné zistenia, identifikujú medzery v súčasnom výskume a naznačujú perspektívy ďalšieho skúmania. Súčasťou kapitoly sú aj praktické odporúčania pre didaktické prístupy v oblasti rozvíjania porozumenia textov, ktoré sú koncipované s ohľadom na potreby pedagogickej praxe a podporené empirickými zisteniami z výskumu.

Výskum poskytol hodnotné zistenia o vplyve rôznych žánrov a perцепčných modalít na porozumenie textu a schopnosť žiakov vytvárať inferencie. Výsledky potvrdzujú dôležitosť znalostnej bázy a jazykových skúseností detí, ako aj efektívnosť metódy odstupňovaných nápodvedí pri stimulovaní inferenčného myslenia. Identifikované boli viaceré kľúčové oblasti, ktoré si vyžadujú intenzívnejšiu pozornosť vo vyučovacom procese, ako napríklad porozumenie implicitným významom, koordinácia modalít pri práci s multimodálnymi textami či rozvoj schopnosti orientovať sa v štruktúre textu. Výskum zároveň zdôraznil potrebu diferenciácie a individualizácie výučby a podporu verbalizácie procesov spojených s porozumením textu, najmä v oblasti metakognície.

Recenzovaná monografia *Výskum porozumenia textu v mladšom školskom veku* predstavuje významný príspevok k prehĺbovaniu poznatkov v oblasti gramotnosti a porozumenia textu. Čitateľov zaujme nielen prepracovanou metodológiou

a podrobne spracovanými výsledkami, ale aj dôrazom na praktické implikácie pre pedagogickú prax. Pre odborníkov v oblasti lingvodidaktiky a pedagogiky prináša inšpiratívne podnety pre ďalší výskum a tvorbu vzdelávacích stratégií. Monografia predstavuje kvalitatívny posun v súčasnom výskume porozumenia textu na Slovensku a jej výsledky môžu byť prínosné aj pre medzinárodné diskusie o gramotnosti a efektívnych spôsoboch jej podpory.

Literatúra

- GOUGH, P. B., TUNMER, W. E. (1986). Decoding, Reading, and Reading Disability. *Remedial and Special Education*, roč. 7, č. 1, s. 6–10.
- KINTSCH, W. (1988). A Role of Knowledge in Discourse Comprehension: A Construction-Integration Model. *Psychological Review*, roč. 95, č. 2, s. 163–182.
- KINTSCH, W. (2013). Revisiting the Construction-Integration Model of Text Comprehension and Its Implications for Instruction. In: ALVERMANN, D. E., UNRAU, N. J., RUDELL, R. B. (eds.). *Theoretical Models and Processes of Reading*. Newark: International Reading Association, s. 807–839.
- TENNENT, W. (2015). *Understanding Reading Comprehension. Processes and Practices*. London: SAGE.

Mgr. Nataša Bazyláková

Katedra komunikačnej a literárnej výchovy, PF PU v Prešove
natasa.bazylakova@smail.unipo.sk
ORCID: 0009-0006-2442-7879